

Søren Flinch Midtgaard

Retfærdighedens omstændigheder

Omstændighederne, hvorunder retfærdighed opstår som problem, er et klassisk spørgsmål i retfærdighedsteorien. Spørgsmålet er af afgørende indholdsmæssig betydning, da svaret på det bestemmer, hvilke situationer der bør reguleres af retfærdighedsprincipper. Metodisk er det også et vigtigt spørgsmål, da det angår en delmængde af de sociale kendsgerninger, som potentielt har betydning for, hvorledes vi formulerer og begrunder retfærdighedsprincipper. Herunder er det afgørende for, i hvilket omfang politisk teori skal tage udgangspunkt i eksisterende praksisser. De centrale opfattelser i litteraturen af retfærdighedens omstændigheder er: (a) David Humes opfattelse; (b) den grundlæggende struktur (John Rawls); (c) den grundlæggende globale struktur (Thomas W. Pogge); (d) (muligheden for) social interaktion (Charles R. Beitz I og II). Egalitære liberale intuitioner trækker i retning af at udvide retfærdighedens rækkevidde, men der er imidlertid gode grunde til, at retfærdighedsprincipperne primært finder anvendelse nationalt.

Retfærdighedens omstændigheder forstået bredt som de omstændigheder under hvilke, retfærdighedsprincipperne finder anvendelse, er et centralt spørgsmål i moderne og nyere politisk teori. I øjeblikket spiller det en afgørende rolle i debatter om global retfærdighed, hvor et centralt spørgsmål er, om der er relevante moralske forskelle mellem nationale og internationale relationer, således at retfærdighedsprincipperne kun finder anvendelse i den første kontekst. Disse debatter præsenteres ikke nødvendigvis som spørgsmål om retfærdighedens omstændigheder. Faktisk er der i litteraturen en tendens til at forbinde disse termer udelukkende med David Humes specifikke version af betingelser for, at retfærdighed som problem opstår og John Rawls' overtagelse af denne – en opfattelse, der spiller en meget begrænset rolle i den nutidige debat. Jeg mener imidlertid, at ”retfærdighedens omstændigheder” er en god og informativ angivelse af et grundlæggende problem i nyere politisk teori især international etik, og vil anvende den i denne artikel. Hvor det er nødvendigt vil jeg præcisere, hvorledes nutidige debatter kan ses som aspekter af spørgsmålet om, under hvilke omstændigheder retfærdighedsproblemet opstår.¹

Spørgsmålet om retfærdighedens omstændigheder er af afgørende substansiel og metodisk betydning. Vedrørende det første, så angiver besvarelsen af spørgsmålet, hvilke situationer der skal være reguleret af retfærdighedens principper (Arneson, 2005: sek. 1; Scanlon, 1989: 202). Vedrørende det andet, så

falder problemet ind under det mere generelle problem, som Sune Lægaard tager op i dette temanummer, nemlig hvilken rolle kendsgerninger bør spille i begrundelsen af normative principper, og i hvilken grad og hvordan en normativ teori skal være "realistisk". Retfærdighedens omstændigheder omhandler nemlig en bestemt type kendsgerninger, der er en betingelse for, at retfærdighedsprincipper finder anvendelse,² og angår blandt andet, hvorvidt retfærdighedsprincipper og retfærdighedsproblemet som sådan skal tage udgangspunkt i eksisterende praksisser (sml. James, 2005).

Artiklens mål er dels at introducere til de centrale forståelser af retfærdighedens omstændigheder, dels at argumentere for en bestemt – og, i lyset af den stærke kosmopolitiske position inden for nyere politisk teori, kontroversiel – opfattelse af retfærdighedens omstændigheder. Den sidste ser eksistensen af en social institution, hvor de, der deltager i den, er medskyldige i eventuelle uretfærdige aspekter af denne som en nødvendig og tilstrækkelig eksistensbetingelse for retfærdighedsproblemet og retfærdighedsprincipper.

Samfundets grundlæggende struktur

Den klassiske opfattelse af retfærdighedens omstændigheder er formuleret af Hume og, i nyere politisk teori, overtaget af Rawls (Hume, 1975/1777: sektion 3, del 1; 2000/1739-40: Bog 3, del 2, sektion 2; Rawls, 2005: §22). Rawls beskriver retfærdighedens omstændigheder "som de normale omstændigheder, hvorunder det menneskelige samarbejde er både muligt og nødvendigt" (Rawls, 2005: 138). Den specifikke formulering af disse spiller dog, som nævnt, en begrænset (om nogen) rolle i den nutidige debat om retfærdighedens rækkevidde. Det er snarere "den grundlæggende struktur" forstået som en retfærdighedsbetingelse, der er omdrejningspunktet. Retfærdighedens principper angår ifølge Rawls "samfundets grundlæggende struktur" eller retfærdighedsproblemet opstår i forhold til denne struktur (Rawls, 2005: §2, 10; Midtgaard, 2009). Den grundlæggende struktur er ifølge Rawls (2005: 34):

[M]ere nøjagtigt den måde, hvorpå de vigtigste sociale institutioner fordeler grundlæggende rettigheder og pligter og bestemmer fordelingen af fordelene ved det sociale samvirke. Ved de vigtigste institutioner forstår jeg den politiske forfatning og de vigtigste økonomiske og sociale indretninger. Den retlige beskyttelse af tankefriheden og samvittighedsfriheden, markedsøkonomi, privat ejendom til produktionsmidlerne og den monogame familie er således eksempler på de vigtigste sociale institutioner. Betraget samlet definerer de vigtigste institutioner folks rettigheder og pligter og påvirker deres livsplaner; hvad de kan forvente at blive, og hvor godt de kan regne med at klare sig.

Begrundelsen for, at den grundlæggende struktur er retfærdighedsprincippernes primære genstand, er, at: "Dens virkninger er så grundlæggende og er til stede fra starten af" (Rawls, 2005: 34-5). Hvis det er korrekt, at retfærdighedsprincipper (kun) angår den grundlæggende struktur, så kan man sige, at retfærdigheden *kræver* en grundlæggende struktur. Én forståelse af det krav er, at retfærdighedsproblemet og retfærdighedsprincipperne forudsætter eksistensen af en grundlæggende struktur. Man kan i den forbindelse tale om basisstrukturen som en nødvendig og tilstrækkelig eksistensbetingelse for retfærdighed (Abizadeh, 2007: afsnit I). Med andre ord er eksistensen af en grundlæggende struktur blandt de omstændigheder, der skal gøre sig gældende, for at retfærdighedsprincipperne finder anvendelse. Det er denne forståelse af, hvad der ligger i, at retfærdigheden kræver en basisstruktur, der fokuseres på i denne artikel.³

Rawls antager klart, at nationalstaten er det paradigmatisk eksempel på en grundlæggende struktur. Her, og kun her, findes en grundlæggende struktur, som retfærdighedens principper finder anvendelse på.⁴ I lyset af international interdependens og uligheder på tværs af landegrænserne er det dog langt fra klart, at nationalstaten er den eneste eller mest grundlæggende basisstruktur, som retfærdighedsprincipperne finder anvendelse på. Thomas W. Pogge har fremsat en fundamental kritik af denne rawlsianske statscentristiske fokus. Han peger i stedet på den globale grundlæggende struktur som den genstand, retfærdighedsprincipperne finder anvendelse på.

Den globale grundlæggende struktur

Pogge inddeler, groft sagt, Rawls' grundlæggende struktur, som den er formuleret ovenfor, i tre overordnede elementer, nemlig økonomiske institutioner, politiske institutioner og institutioner, der sanktionerer ved regelbrud (Pogge, 1989: 22-23). Han mener, at en sådan struktur klart findes globalt, og at Rawls' argumenter for, at den grundlæggende struktur er den centrale genstand for retfærdighedsprincipper, kan udvides til at gælde denne globale struktur. Faktisk mener han, at den mest konsekvente anvendelse af Rawls' principper er på det samlede globale institutionelle system, og hvorledes disse stiller de dårligst stillede individer. Det er denne samlede struktur, der skal vurderes i en oprindelig position analog til den Rawls foreslår for det nationale niveau – dvs. den skal vurderes med hensyn til, hvorledes den stiller individer, i særdeleshed de dårligst stillede, global set (Pogge, 1989: 237-238).

Med hensyn til *den økonomiske struktur* eller orden er der i første omgang tale om de såkaldte Bretton Woods-institutioner: IMF, Verdensbanken og WTO (Lowe, 2007: kap. 6; Risse, 2005: 350). Disse institutioner, og den glo-

bale økonomiske orden, de tilsammen tilvejebringer, er, som Pogge og andre overbevisende har argumenteret for, til ugunst for fattige lande og deres borgere. De stiller dem ringere, end de ville være stillet under alternative mulige institutionelle strukturer. Der er dog en underliggende geopolitisk og økonomisk kontekst, der kan hævdes at være af mere grundlæggende betydning for de dårligst stillede individer. Selve statsstrukturen med dens grænsekontrol, der gør mobilitet – ikke mindst mindrebemidlede mulighed for at flytte til rige lande – svær og potentielt omkostningsfyldt, kan plausibelt hævdes at have afgørende indflydelse på individers situation (Pogge, 2002: 140). Joseph H. Carens taler i den sammenhæng om feudale privilegier til dem, der er så heldige at være født i velstillede lande (Carens, 1987: 252). Den økonomiske orden inkluderer videre det, Pogge kalder ”ressourceprivilegiet” og ”det internationale låneprivilegium”:

Hvilken som helst gruppe, der kontrollerer hovedparten af tvangsmidlerne i et land, anerkendes internationalt som landets legitime regering – uanset hvorledes gruppen overtog magten i landet, hvorledes den udøver magten og af den grad af støtte fra befolkningen, denne gruppe nyder ... Det betyder ... at vi accepterer denne gruppes ret til at handle på vegne af befolkningen, den regerer, til at låne i landets navn (det internationale låneprivilegium) og til at disponere over landets naturressourcer (det internationale ressourceprivilegium) (Pogge, 2002: 112, min oversættelse).

Da begge privilegier ikke er betinget af, hvorledes regeringsmagten opnås, giver de stærke incitamentet til kupforsøg og borgerkrig til stor ulempe for individer og gruppe, der i forvejen er dårligt stillede (Pogge, 2002: 113, 115). Disse privilegier kan spores til mere fundamentale aspekter af den globale struktur, nemlig princippet om national suverænitet eller selvbestemmelse, der med få bindinger accepterer de til enhver tid siddende magthaveres ret over et lands territorium, dets ressourcer og dets borgere.

De *politiske* aspekter af den globale struktur eller *beslutningsprocedurer* er givet ved de procedurer, der gælder for beslutninger i de institutioner, der kendetegner den økonomiske struktur (jf. ovenfor). Pogge anfører, at disse procedurer i udpræget grad er designet, så de tjener de velstående vestlige landes interesser (Pogge, 2002: 125-126; 2004: 263ff.). Mens disse sandsynligt har afgørende negative konsekvenser for de dårligst stillede, er det igen vigtigt at inddrage mere fundamentale aspekter af den globale struktur: at rige og magtfulde lande tilpasser procedurerne i internationale organisationer, så de er i deres interesse, er relateret til det forhold, at den globale institutionelle struktur

er et resultat af en konkurrence eller magtbalance mellem de afgørende aktører, hvor institutioner oprettes og formes (og omformes) i forhold til aktørernes relative trusselfordele. Der er ikke en central beslutningsprocedure (Pogge, 1988: 230; 1989: 222).

Beskyttende institutioner eller institutioner, der sanktioneres ved brud på den internationale strukturs orden (især den økonomiske orden), er fx. de institutioner, der straffer, hvis et land ikke varetager sine gældsforpligtigelser (Pogge, 2002: 114). Disse institutioner, og måden hvorpå de er indrettet, har plausibelt overvejende negative konsekvenser for verdens dårligst stillede, men deres mangelfuldhed og skævheder skal ses i konteksten af en mere grundlæggende mangel på effektive og fair mekanismer for fortolkning, implementering og beskyttelse af (fair) internationale forordninger (Pogge, 1988: 230; 1989: 266-267).

Den globale grundlæggende struktur består også af en menneskerettighedspraksis eller en menneskerettighedsdiskurs (sml. Beitz, 2009; Lowe, 2007: 11-12, 16-17, 186-187; Pogge, 2005). Én måde at forstå denne praksis er som et universelt retfærdighedsprincip, der fastsætter en vigtig tærskel, som den internationale orden skal leve op til (Pogge, 2002: kap. 1, 2, 4 og 5),⁵ herunder at den ikke forudsigeligt genererer livstruende fattigdom – fattigdom, der kunne have været undgået. Mens sådanne menneskerettigheder kan ses som en del af den globale struktur, så er det et sæt af regler eller rettigheder, der løbende brydes i kraft af den måde, hvorpå andre aspekter af den globale struktur (jf. ovenfor) er indrettet. De påvirker nemlig, som Pogge understreger, omkring 18 millioner mennesker hvert år på en sådan måde, at de dør (Pogge, 2002: 2).

Rawls' begrundelse for, at den grundlæggende struktur er genstand for retfærdighedsprincipperne, er, som nævnt, at dens "virkninger er så grundlæggende og ... til stede fra starten af". Den globale struktur som beskrevet ovenfor synes klart at tilfredsstille dette kriterium. Faktisk synes den globale struktur, der jo inkluderer de enkelte statslige institutioner og statsstrukturen som sådan, at være det relevante samlede sæt af institutioner, der afgørende bestemmer, hvorledes individer er stillet (Pogge, 1988: 227-245).

Det er centralt i Pogges argument for at udvide Rawls' statscentristiske fortolkning af den grundlæggende struktur til den globale grundlæggende struktur, at vi dermed får et mere omfattende og komplet syn på de arbitrære faktorer, der påvirker individers liv. Det er imidlertid vigtigt at bemærke, at Pogge mener, at vi med denne bevægelse bevarer andre attraktive aspekter ved at anse den grundlæggende struktur som genstand for retfærdighedsprincipperne.

Et af disse aspekter, der spiller en afgørende rolle i Pogges argument, er kollektivt ansvar. Individer, der deltager i et socialt skema eller en grundlæg-

gende struktur ved fx. at betale skat, udføre en funktion i strukturen etc. er, ifølge Pogge, medskyldige i at påføre denne struktur på andre. Det er ofte vanskeligt og omkostningsfyldt for individer at forlade den grundlæggende struktur, de bidrager til, og på den vis frasige sig ansvar for strukturen, herunder dens potentielle uretfærdige aspekter, men de kan beskytte ofrene for uretfærdighederne og/eller arbejde for, at strukturen reformeres i retning af en retfærdig struktur. I det omfang, de undlader at gøre det – eller undlader at gøre deres fair andel i det nødvendige arbejde for en sådan reform – er de, ifølge Pogge, medskyldige i den grundlæggende strukturs potentielt uretfærdige aspekter (Pogge 1989: 27, 31, 34-35, 276; 2002: 23-25, 44-46, 49-50, 66, 135-136, 199-200). Uretfærdighed skal i denne sammenhæng forstås i relation til Rawls' princip om, at institutioner skal være indrettet på en sådan vis, at de er til maksimal gavn for de dårligst stillede (og uretfærdigheden af et givet sæt af institutioner afhænger således af, hvor langt væk fra det mulige bedste sæt af institutioner det befinder sig) eller, mindre ambitiøst, i forhold til en tærskel af basale menneskerettigheder.

Attraktionen ved dette ansvarsaspekt i en international sammenhæng er blandt andet, at det lægger op til et, ifølge Pogge, nødvendigt opgør med den tilgang til global fattigdom, der har været fremherskende i litteraturen om global retfærdighed og etik. Fokus i denne er, at regeringer og borgere i velstående vestlige lande har en moralsk forpligtigelse til at *hjælpe* fattige individer (Singer, 1972; 2004). Mens Pogge ikke ønsker at benægte, at vi har sådanne forpligtigelser, så peger han på en fare ved at anskue internationale forpligtigelser (udelukkende) på den måde. Den består i, at vi risikerer at overse det afgørende forhold, at vi som deltagere i en global struktur, der, blandt andre negative effekter, hvert år forårsager op mod 18 millioner menneskers død, *er med til at påføre andre disse skadelige, endda dødelige, virkninger*, og at vi er kollektivt ansvarlige for disse virkninger og er forpligtiget til at ophøre med at forårsage dem eller til at gøre vores del til, at de ophører (Pogge, 2002: 2; 2004). Det er imidlertid min påstand, at ansvarsaspektet af den institutionelle tilgang ikke overlever udvidelse til den globale grundlæggende struktur. Nærmere bestemt mener jeg ikke, at Pogge har tilstrækkeligt grundlag for at holde os ansvarlige for den fordeling, han ønsker at holde os ansvarlig for. Jeg tænker her på fordelingen af fordele og ulemper mellem individer globalt – en fordeling, der ifølge Pogge skal vurderes enten ud fra Rawls' differensprincip eller ud fra en tærskel af basale menneskerettigheder.

Betingelser for kollektivt ansvar

Der er, hævder jeg, mindst tre betingelser, der skal være tilfredsstillet, for at en gruppe kan holdes moralsk ansvarlig for en handling (undladelse) eller et outcome: (i) gruppen skal være i stand til at udføre en handling; (ii) gruppen skal være i stand til at foretage moralske vurderinger vedrørende dens optioner; (iii) gruppen skal være i stand til at kontrollere handlingen eller det outcome, den holdes ansvarlig for (Pettit, 2007; Held, 1970).

Den *første* betingelse indebærer, at der skal være tale om en slags aktør, dvs. at gruppen, som vi holder ansvarlig, skal udgøre en aktør. Det indebærer blandt andet, ifølge Pettit (2007: 178), at systemet: ”Formulerer og reformulerer ... præferencer for, hvorledes dets omgivelser skal være og ... overbevisninger om omgivelsernes beskaffenhed og ... agerer på en sådan måde, at disse præferencer bliver tilfredsstillet i overensstemmelse med overbevisningerne”.

Sagt på en anden måde, skal systemet være i stand til at handle på grunde (Davidson, 1980: 3-4). Grupper kan udgøre agenter i overensstemmelse med denne betingelse, hvis:

[M]edlemmerne deler intentionen om, at de sammen skal realisere betingelserne for at udgøre en aktør. De vil hver især intendere, at de sammen efterligner en enhedsaktørs handlinger. De vil hver især gøre deres del i det mønster af koordination, der kræves for sådanne handlinger. De vil hver især være motiverede til at gøre dette ud fra en overbevisning om, at andre også gør deres del. Og alt det vil være åbenlyst som en form for fælles bevidsthed: Hver enkelt er overbevist om, at disse betingelser er opfyldt, er overbevist om, at enhver er overbevist om det og så videre (Pettit, 2007: 179; sml. Rescher, 1998).

Et koordinationsmønster eller en beslutningsmetode spiller, som det fremgår, en central rolle i forhold til, at gruppen kan udgøre en aktør (Held, 1970; Pettit, 2007: 179).

Et system, der tilfredsstillende den første betingelse, er i stand til at handle på grunde. Endvidere er de handlinger, gruppen vælger, af moralsk betydning (Pettit, 2007: 177), dvs. de har værdiegenskaben god eller dårlig. Et relevant eksempel i vores sammenhæng er, at et samfund og dets basisstruktur kan realisere og opretholde en uretfærdig eller retfærdig fordeling. Det er imidlertid et videre spørgsmål, om systemet kan reflektere moralsk på de optioner, det står over for (om moralske grunde så at sige er tilgængelige for aktøren). Den anden betingelse for kollektivt ansvar siger, at grupper, der tilskrives moralsk ansvar, skal være i stand til at foretage en sådan moralsk refleksion: ”Gruppen har den forståelse og den adgang til evidens, der kræves for at foretage vurderinger

vedrørende værdien af ... optioner” (Pettit, 2007: 177, 185-187). Forklaringen af, hvorledes en gruppe kan være i stand til at foretage en sådan refleksion, appellerer igen centralt til tilstedeværelse af en beslutningsmekanisme:

En gruppe vil foretage en vurdering af en given proposition, når propositionen bliver præsenteret for gruppen, og den foretager det, som konstitutionen foreskriver, der skal til for at acceptere [forkaste] den; disse skridt kan bestå i en afstemning blandt alle medlemmerne, en afstemning i en autoriseret undergruppe eller i en beslutning foretaget af en udpeget person. Således vil en gruppe være i stand til at foretage en vurdering af en enhver proposition, som dets medlemmer er i stand til at præsentere med henblik på vurdering og at vurdere i kraft af en afstemning eller lignende. Men siden at medlemmerne af enhver gruppe vil være i stand til dette i deres individuelle liv, så vil de bestemt også være i stand til det, når de agerer i en gruppe (Pettit, 2007: 187).

Den tredje og sidste betingelse for, at en gruppe kan holdes moralsk ansvarlig på et plausibelt grundlag, angår kontrol, dvs. gruppen skal have den nødvendige kontrol, ”der gør den i stand til at vælge mellem optionerne på grundlag af dens vurdering af deres respektive værdi” (Pettit, 2007). Den centrale grund til at stille spørgsmålstejn ved en gruppeagents grad af kontrol er, at man kan mene, at den har den grad af kontrol, som dens individuelle medlemmer har – den har altså ingen selvstændig kontrol. Den bekymring er naturligvis afgørende i debatter om kollektivt ansvar (May og Hoffman, 1991). Kontrolbetingelsen indebærer, at vi for at kunne tilskrive ansvar til en gruppe-agent på et plausibelt grundlag må vise, at agenten har en selvstændig ikke-trivial indflydelse på outcome (godt eller dårligt). En argumentationsstrategi er her at påpege, at en gruppe i kraft af dens koordinationsmønster eller konstitution kan tage del i den kontrol, der udøves af enkeltindivider:

Gruppen kan på en måde, der er sensitiv over for grunde [herunder moralske grunde], kontrollere bestemte handlinger udført af visse medlemmer. Den kan gøre dette ved at opretholde en konstitution for skabelsen og udførelsen af dets holdninger, arrangere det således, at et individ (individer) identificeres som de agenter, der skal udføre den krævede opgave, og andre individer bliver udpeget som agenter, der skal sikre, at hvis de, der har fået opgaven, svigter, træder andre til. De individer, der udfører de krævede handlinger vil imidlertid, uden at dette er i modstrid med den omtalte form for gruppekontrol, også, på en måde, der er følsom over for grunde, kontrollere de handlinger, der udføres;

de vil kontrollere det forhold, at det er dem og ikke andre, der faktisk udfører handlingerne (Pettit, 2007: 192).

Det globale samfund er ikke ansvarligt for fordelingen af fordele og byrder mellem individer

Det jeg centralt benægter i forhold til Pogges teori er, at det globale samfund har en beslutningsprocedure, der angår fordelingen af fordele og ulemper mellem individer. Det globale samfund eller individerne og subgrupperne (fx. stater, regimer og multinationale firmaer), der udgør dette samfund, er "tilfældig" med hensyn til den fordeling (cf. Held, 1970: 471). Følgelig kan det heller ikke holdes ansvarlig for den eller dens mangelfuldhed vurderet ud fra fx. et rawlsiansk differensprincip eller en tærskel af basale menneskerettigheder.

På det nationale plan har vi et samfund med statslige institutioner, der påfører og opretholder et mønster af individuelle distributive andele. Der er relativt klare beslutningsprocedurer, blandt andet hvad angår formen af dette mønster. Det kan indvendes, at nationalstatslige strukturer ikke som sådanne *bestemmer* individuelle distributive andele.⁶ I det mindste foregår en væsentlig del af fordelingen af goder og byrder ikke ved, at staten foretager direkte overførsler til borgerne (om end en ikke-triviell del af fordelingen i en universalistisk velfærdsstat rent faktisk foregår sådan) og på den måde påvirker fordelingen, men snarere ved at den former grundreglerne for markedsmæssig aktivitet, herunder for individuel aflønning eller i hvert fald – i form af skattelovgivning – for individuel nettoaflønning. Andre former for lovgivning, fx. den strafferetslige, kan også i høj grad ses som en form for incitamentsmekanismer (sml. Rawls, 1999a: 28) frem for lovgivning, der i sig selv tildeler noget eller bestemmer individuel adfærd. Hvad angår (en vigtig del af) markedsmæssige reguleringer, kan vi sige, at staten afgørende former de gevinster, der knytter sig til udøvelsen af givne funktioner i den grundlæggende struktur, ikke direkte gevinsterne, der tilfalder enkelte individer, og at adgangen til disse gevinster involverer forpligtigelser, dvs. typer af handlinger, der skal udføres for at få adgang til gevinsterne (sml. Williams, 1999). I lyset af denne indvending bør det præciseres, at staten ikke som sådan bestemmer individuelle andele, men etablerer en institutionel incitamentsstruktur, der er personrelateret i den forstand, at incitamenterne er rettet til individer. Denne struktur tilvejebringer en fordeling af individuelle andele, der er mere eller mindre i overensstemmelse med et retfærdighedsprincip som Rawls' eller med en menneskerettighedsstandard forstået som et universelt retfærdighedskriterium, og dens retfærdighedsmæssige egenskaber må vurderes ud fra, hvor tæt den kommer på at tilfredsstille en sådan standard.

På det internationale plan har vi, som nævnt, internationale institutioner såsom Bretton Woods-institutionerne, samt en menneskerettighedspraksis, der sætter bindinger på staters interne adfærd. Man kunne mene, at der i kraft af den sidste praksis *er* en global praksis, der bestemmer individuelle andele (eller er personrelateret i den forstand, det ovenfor blev hævdet, at den nationale struktur er det) og en genkendelig beslutningsprocedure relateret hertil, blot er der måske tale om en standard eller en praksis, der i endnu højere grad end er tilfældet nationalt er retfærdighedsmæssigt problematisk (og deltagerne i denne praksis er tilsvarende mindst lige så dadelværdige). Jeg mener imidlertid, at det er en misbeskrivelse af den eksisterende menneskerettighedspraksis. Rollen, som menneskerettighedspraksissen spiller (og dermed også de relaterede principper), adskiller sig fra den rolle, som den grundlæggende nationale struktur og de principper, der regulerer den, spiller.

I det sidste tilfælde er der tale om et system af institutioner, der udgør en personrelateret incitamentsstruktur og indebærer principper (mere eller mindre eksplicit formuleret) for, hvorledes denne struktur er indrettet. Det, der kan siges at blive reguleret, er fordelingen af fordelene ved socialt samarbejde (samt byrder i forbindelse med at tilvejebringe disse) mellem individer, der deltager i praksissen (Rawls, 2005: §1). Principper, der angiver, hvad den korrekte fordeling er, er retfærdighedsprincipper. Der kan her fx. være tale om utilitaristiske principper, lighedsprincipper eller prioritetsprincipper.⁷

I det første tilfælde – menneskerettighedspraksissen og principper for denne – er der tale om principper, der regulerer (dvs. sætter bindinger på) statens autonomi (herunder den måde, hvorpå den behandler egne borgere), og som angiver legitimitetsbetingelser for stater således forstået, at stater, der efterfølger dem, er sikret immunitet i forhold til ekstern intervention, stater, der ikke efterlever dem, ikke (Beitz, 2009: kap. 5; Jones, 1996; Reidy, 2006; Rawls, 1999b). Et vigtigt træk ved disse principper er selvsagt, at de har implikationer for tilfredsstillelsen af individuelle rettigheder, men hvad angår deres primære formål, adskiller de sig, som indikeret, fra retfærdighedsprincipper. Principper, der regulerer legitimitetsbetingelser for stater (blandt hvilke tilfredsstillelse af menneskerettigheder er afgørende), er folkeretslige principper. Det er sådanne principper og relaterede beslutningsprocedurer, der gør sig gældende globalt.

Der er ikke noget i det, jeg siger, der udelukker, at vi ud fra retfærdighedsprincipper kan vurdere mønstret af individuelle distributive andele globalt set, men denne vurdering ville være relevant afkoblet fra den eksisterende folkeretslige praksis, principper for denne og genkendelige beslutningsmekanismer i forhold til disse. Det betyder videre, at den også er løsrevet fra det attraktive kollektive ansvarsaspekt, som Pogge ellers mente ikke alene kunne reproduce-

res globalt, men havde en speciel pointe på dette niveau (ved at ændre vores syn på vores forpligtigelser over for fattige globalt set fra udelukkende at bestå i et krav om at hjælpe til at rumme et retfærdighedsmæssigt krav om at ophøre med at påføre dem skade).

Det er vigtigt at understrege, at mens jeg benægter, at det globale samfund er moralsk ansvarlig for fordelingen af fordele og ulemper mellem individer, bekræfter jeg, at det er moralsk ansvarlig for et sæt af folkeretslige principper, hvori indgår et hensyn til menneskerettigheder som en legitimitetsbetingelse for folk eller stater. Konklusionen er interessant, dels fordi en modstand mod sådanne (frem for egentlige retfærdighedsprincipper) har været kendetegnende for Pogges teori, dels fordi analysen peger på frugtbarheden ved at operere med disse som omdrejningspunktet i udviklingen af en plausibel global retfærdighedsteori.

Centrale indvendinger

Forståelsen af retfærdighed, artiklen lægger op til, er, at retfærdighed angår institutioner og fordelinger, som disse forårsager, som en gruppe af individer sammen er ansvarlige for at opretholde. En umiddelbar indvending til en sådan tilgang er, at en fordeling godt kan være uretfærdig, selvom ingen er ansvarlige for den. Antag fx. at jeg skal fordele nødhjælp mellem et antal individer med varierende behov, men ikke har nogen muligheder for at fordele efter behov (jeg kender ikke modtagernes identitet). Jeg fordele efter bedste evne, men desværre ender det sådan, at de med størst behov får mindst.⁸ Ville vi ikke her tale om, at fordelingen var uretfærdig, selvom ingen er ansvarlige for den? En tilsvarende case angår strafferetslig retfærdighed. Antag at vi har indrettet det strafferetslige system på en sådan måde, at det bedst muligt (men ikke perfekt) sikrer, at kun skyldige straffes. Under et sådant system vil der være tilfælde, hvor de individer, der har pligter og ansvarsområder i forhold til proceduren, har forvaltet den korrekt og omhyggeligt, men hvor en uskyldig alligevel straffes. Ville vi ikke her sige, at der var tale om en beklagelig uretfærdighed, selvom ingen var ansvarlige herfor (Christiano, 2008: 945)? De to cases synes umiddelbart at udgøre vigtige udfordringer til ideen om, at der kun er uretfærdighed, hvor nogen er ansvarlig herfor. Bemærk dog at de begge – mest eksplicit den sidste – beror på en opfattelse af retfærdighed som såkaldt ”ufuldkommen proceduremæssig retfærdig”: ”Det karakteristiske tegn på ufuldkommen proceduremæssig retfærdighed er, at selvom der er et uafhængigt kriterium for det korrekte resultat, så er der ikke nogen gennemførlig procedure, som med sikkerhed fører frem til det” (Rawls, 2005: 104).

Det følger oplagt af denne opfattelse, at der kan være procedurer, der er så gode, de kan blive (hvad angår deres evne til at give det rigtige resultat), og individer, der efter bedste evne og loyalt efterlever disse, og alligevel tilfælde af uretfærdighed – tilfælde som ingen vel at mærke, hverken som designere af institutioner eller som personer, der udfylder roller i den, kan holdes ansvarlige for. Men ufuldkommen proceduremæssig retfærdighed er ikke den eneste måde, hvorpå fordelingsretfærdighed kan anskues, og ikke den måde, hvorpå Rawlsianere anskuer den. De ser fordelingsretfærdighed som en form for ”ren proceduremæssig retfærdighed”: ”[D]er [er] tale om ren proceduremæssig retfærdighed, når der ikke er noget uafhængigt kriterium på det rigtige resultat: i stedet for er der en korrekt eller fair procedure, sådan at resultatet ligeledes er korrekt eller fair, uanset hvad det er, givet at proceduren er fuldt rigtigt” (Rawls, 2005: 104).

Uretfærdigheder opstår, ifølge denne opfattelse, hvis proceduren ikke er konstrueret rigtigt, og/eller hvis dens regler ikke efterleves. Hvis vi, som Rawls, antager, at en retfærdig procedure er en, der er mulig at frembringe (Daniels, 1996: 50-51; Rawls, 2005: 148; 1999a: 294, 351-353), og at dens regler og forordninger er klare og mulige at efterleve (Rawls, 1993: 182 n. 11), så er tilfælde af uretfærdighed noget, individer er ansvarlige for enten i form af mangelfuldt bidrag til at konstruere og opretholde retfærdige institutioner og/eller i form af mangelfuld efterlevelse af retfærdige institutioner. Jeg bilder mig ikke ind, at dette svar svarer fyldestgørende på indvendingen om, at der godt kan være uretfærdighed, selvom der ikke er nogen, der har ansvar for den. Det peger blot på, at den bestemte form for indvending beskrevet ovenfor beror på en opfattelse af retfærdighed, som rawlsianere ikke tilslutter sig. Det er et stort og vanskeligt spørgsmål, hvilken (om nogen) af de to opfattelser af fordelingsretfærdighed der er den korrekte. Herunder er der meget grundlæggende og konfliktende intuitioner på spil, hvor en er, at uligheder, *uanset hvorledes de er kommet i stand* (herunder om nogen er ansvarlige for dem), er uretfærdige, og den anden er, at uligheder kun er uretfærdige, *såfremt nogen er ansvarlig for dem* (Parfit, 1998). Jeg gør ikke noget i denne artikel for at forsvare den sidste intuition ud over at pege på de attraktioner, som Pogge angiver ved at knytte uretfærdige aspekter ved den grundlæggende struktur til et individuelt eller kollektivt ansvar for disse. Det synes acceptabelt blandt andet fordi mit primære argument er en intern kritik af Pogge, der deler den rawlsianske opfattelse af retfærdighed og ansvar.⁹

Selv hvis vi tager udgangspunkt i et synspunkt om, at (u)retfærdighed angår fordelinger, individer eller grupper kan holdes ansvarlig for, så er det ikke, uagtet hvad jeg har argumenteret for i artiklen, klart, at Pogge er ude af stand

til at argumentere for vores ansvar for global fattigdom. Han kan fx. appellere direkte til vores ansvar som enkeltindivider: Vi er hver især med små bidrag med til at opretholde en global struktur og tilknyttet fordeling med store skadesvirkninger for de globalt fattige og er i den forstand ansvarlige.¹⁰ Som svar vil jeg anføre, at Pogge – berettiget finder jeg – er opmærksom på, at individer hver for sig måske ikke er ansvarlige for eller kan bebrejdes det globale fordelingsmønster; deres bidrag til dette er mikroskopisk, og det ville ikke gøre stor forskel, hvis en enkelt person ændrede adfærd (Pogge, 1989: 31 n. 26, 238 n. 29, 277-278; 2002: 145). Sammen eller kollektivt *kan* vi imidlertid, givet visse betingelser er opfyldt, holdes moralsk ansvarlige for institutioner, fordelinger, handlinger (udeladelser) etc. Det synes at give os gode grunde til at udforske, hvorvidt eller i hvilken forstand disse betingelser er opfyldt, hvad angår globale fordelingsmønstre.

Et udgangspunkt i grupper eller kollektivt ansvar indebærer imidlertid ikke nødvendigvis de angivne negative resultater vedrørende vores ansvar for den globale fordeling af fordele og ulemper mellem individer. En gruppe – her det globale samfund som sådan – kan nemlig godt være ”tilfældig”, eller uorganiseret (dvs. ikke have en beslutningsprocedure) eller være ”tilfældig” hvad angår en given fordeling og stadig være ansvarlig for denne. Under visse omstændigheder kan en ”tilfældig” gruppe nemlig godt holdes moralsk ansvarlig for handlinger eller undladelser (Held, 1970). Jeg finder det dog tvivlsomt, at disse omstændigheder er kendetegnende for det globale samfund i forhold til fordelingen af fordele og ulemper mellem individer, selvom det fører for vidt at vise det i denne sammenhæng.¹¹

”Social interaktion” (Charles R. Beitz I og II)

Artiklen har kredset om redegørelser for retfærdighedens omstændigheder, der betoner en institutionel forståelse af disse, dvs. en opfattelse af, at retfærdighedens principper finder anvendelse på en eksisterende global struktur. Der er dog, som indikeret i indledningen, andre, måske mere plausible, opfattelser af retfærdighedens omstændigheder. En vigtig en af disse findes i Charles R. Beitz’ indflydelsesrige bidrag (1979). En grundpointe hos Beitz er, at ”social interaktion” eller interdependens, som man taler om i disciplinen international politik, er en nødvendig og tilstrækkelig eksistensbetingelse for retfærdighed. Følgelig fremstår det globale skema som den relevante genstand for retfærdighedsprincipperne (Beitz, 1979: 150-153; cf. Barry, 1973). Der er her klare paralleller til Pogges argument for at kigge på den globale struktur, og hvorledes denne stiller de dårligst stillede individer i verden. Beitz reviderede senere sit synspunkt på retfærdighedens omstændigheder ved at gøre klart, at *eksistensen*

af social interaktion ikke er en nødvendig og tilstrækkelig betingelse for, at retfærdighed som problem opstår, snarere er det *muligheden* for social interaktion (under en fair basisstruktur), der udgør en sådan betingelse (Beitz, 1983: 595). Den angivne motivation for denne revision er et ønske om at ”undgå en arbitrær bias til fordel for status quo” i den forstand, at hvis vi fokuserer på eksistensen af social interaktion, så udstrækker vi kun retfærdighedens principper til allerede pågående tilfælde af social interaktion og udelukker deres anvendelse på mulige retfærdige sociale interaktioner. Det bør nævnes, at andre, og til tider Beitz selv, indikerer en endnu mere permissiv opfattelse af retfærdighedens omstændigheder. Den hævder, at alene tilstedeværelse af individer kendetegnet ved visse moralske egenskaber er tilstrækkelig, for at retfærdighedsproblemet opstår, og retfærdighedsprincipper finder anvendelse (Beitz, 1983: 595; Richards, 1982).

I lyset af ovenstående analyse af Pogges institutionelle opfattelse af retfærdighedens omstændigheder vil hvad jeg har at sige til Beitz’s argument ikke være overraskende. Pogge argumenterer for retfærdighedsprincippernes anvendelse i forhold til en eksisterende global struktur med dens økonomiske, politiske og beskyttende institutioner. Den globale struktur, som Pogge fokuserer på, nemlig den globale fordeling af goder mellem individer, rummer imidlertid ikke, som argumenteret for ovenstående, behørigt ansvarsgenererende strukturer i form af en beslutningsmekanisme eller relevante politiske institutioner. Da Beitzs forslag er at anvende retfærdighedsprincipper i relation til løse strukturer eller relationer (end relationer inden for en basisstruktur), må denne konklusion *a fortiori* gælde her. Mens Beitzs forståelse kan facilitere axiologiske domme, hvad angår forskellige situationer eller udfald angående den globale fordeling af individuelle andele, så er der ikke tale om fordelinger, som nogen er ansvarlige for og dermed ikke, ifølge forståelsen i denne artikel, egentlige uretfærdige fordelinger.

Konklusion

Spørgsmålet om retfærdighedens omstændigheder – under hvilke omstændigheder opstår retfærdighed som problem? – er et klassisk spørgsmål i politisk teori og filosofi, der har fået fornyet relevans i relation til spørgsmålet om vores internationale eller globale forpligtigelser. Stærke intuitioner i blandt andet Rawls’ indflydelsesrige værk (2005), herunder ambitionen om at neutralisere arbitrære uligheder mellem individer, trækker i retning af at udvide retfærdighedens rækkevidde til at omfatte en global grundlæggende struktur eller andre globale (mulige) relationer. Artiklen har imidlertid argumenteret for, at det globale samfund ikke plausibelt kan holdes ansvarligt for den globale fordeling

af fordele og ulemper mellem individer og dens mangelfuldhed vurderet ud fra fx. et rawlsiansk differensprincip eller en tærskel af menneskerettigheder. Snarere kan de holdes ansvarlig for et sæt af folkeretslige principper. Det begrundes en mere indgående undersøgelse af disse principper som fundament for en plausibel global retfærdighedsteori.

Noter

1. Tak til Sune Lægaard for at pege på behovet for afklaring med hensyn til begrebet ”retfærdighedens omstændigheder” i forhold til centrale termer vedrørende den grundlæggende struktur og retfærdighedens rækkevidde i den nyere debat.
2. Det bør dog nævnes, at jeg ikke i artiklen udfordrer G.A. Cohens argumentation for, at der, når en kendsgerning er med til at begrunde et princip, er et mere fundamentalt princip uafhængigt af kendsgerninger, der forklarer, hvordan en given kendsgerning begrundes et givet princip (Cohen, 2008).
3. Som indikeret er det ikke den eneste mulige forståelse af, at retfærdigheden kræver en grundlæggende struktur. I en alternativ forståelse består kravet i, at en basisstruktur er et nødvendigt instrument til at realisere en retfærdig fordeling eller udgør en konstitutiv del af en retfærdig fordeling. Ifølge den forståelse er det ikke et krav, at der allerede eksisterer en grundlæggende struktur. I tilfælde hvor den ikke eksisterer, kræver retfærdigheden, at der arbejdes for at tilvejebringe en sådan, så vidt det er muligt (Abizadeh, 2007: afsnit I).
4. Rawls forsvarer et sæt af folkeretslige principper for relationerne mellem stater, men der er ikke tale om fordelingsretfærdige principper. For eksempel gælder Rawls’ differensprincip – princippet om, at kun uligheder, der stiller de dårligst stillede bedst muligt, er acceptable – ikke. Se Rawls (1999b).
5. Jeg vender tilbage til, hvad der ligger i, at noget er et retfærdighedsprincip, nedenfor.
6. Tak til Nils Holtug for at rejse denne indvending.
7. Om libertære berettigelsesprincipper tæller som principper for fordelingsretfærdighed er omdiskuteret. I min forståelse, som indikeret i teksten, er jeg dog tilbøjelig til at se dem som sådan, da de på personrelateret vis påvirker fordelingen af individuelle andele.
8. Tak til Kasper Lippert-Rasmussen for dette eksempel og for indvendingen, der overvejes her.
9. Beskrivelsen af Pogges position i denne artikel skulle understøtte en sådan læsning. For videre tekstuel evidens (se Pogge, 1989: 27, 31, 34-35, 238, 276; 2002: 23-25, 44-46, 49-50, 66, 94-95, 101, 133, 135-136, 199-201; 2010: 3).
10. Tak til Rasmus Sommer Hansen og Klemens Kappel for denne kommentar.

11. Jeg søger at vise dette i mit paper “The Basic Structure, Collective Responsibility, and Global Justice”, sec. V. Upubliceret. Kan rekvireres ved henvendelse til forfatteren.

Litteratur

- Abizadeh, Arash (2007). “Cooperation, Pervasive Impact, and Coercion: On the Scope (not Site) of Distributive Justice”, *Philosophy & Public Affairs*, 35. årg., nr. 4, pp. 318-358.
- Arneson, Richard (2005). “Do Patriotic Ties Limit Global Justice Duties?”, *Journal of Ethics*, 9. årg., nr. 1-2, pp. 127-150.
- Barry, Brian (1973). *The Liberal Theory of Justice*, Oxford: Clarendon Press.
- Beitz, Charles R. (1979). *Political Theory and International Relations*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Beitz, Charles R. (1983). “Cosmopolitan Ideals and National Sentiment”, *The Journal of Philosophy*, 80. årg., nr. 10, pp. 591-600.
- Beitz, Charles R. (2009). *The Idea of Human Rights*, Oxford: Oxford University Press.
- Carens, Joseph H. (1987). “Aliens and Citizens: The Case for Open Borders”, *The Review of Politics*, 49. årg., nr. 2, pp. 251-273.
- Christiano, Thomas (2008). “Immigration, Political Community, and Cosmopolitanism”, *San Diego Law Review*, 45. årg., nr. 4, pp. 933-962.
- Cohen, G.A. (2008). *Rescuing Justice & Equality*, London og Cambridge: Harvard University Press.
- Daniels, Norman (1996). *Justice and Justification: Reflective Equilibrium in Theory and Practice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Davidson, Donald (1980). *Essays on Actions & Events*, Oxford: Clarendon Press.
- Held, Virginia (1970). “Can a Random Collection of Individuals be Morally Responsible?”, *The Journal of Philosophy*, 67. årg., nr. 14, pp. 471-481.
- Hume, David (1975/1777). *Enquiries Concerning Human Understanding and Concerning the Principles of Morals*. Med introduktion og analytisk indeks ved L.A. Selby-Bigge. Revideret tekst og noter ved P.H. Nidditch, Oxford: Clarendon Press.
- Hume, David (2000/1739-40). *A Treatise of Human Nature*. Redigeret af David Fate Norton og Mary J. Norton, Oxford: Oxford University Press.
- James, Aaron (2005). “Constructing Justice for Existing Practice: Rawls and the Status Quo”, *Philosophy & Public Affairs*, 33. årg., nr. 3, pp. 281-316.
- Jones, Peter (1996). “International Human Rights: Philosophical or Political?”, pp. 183-204 i Simon Caney, David George og Peter Jones (red.), *National Rights, International Obligations*, Westview Press.
- Lowe, Vaughan (2007). *International Law*, Oxford: Oxford University Press.

- May, Larry og Stacey Hoffman (red.) (1991). *Collective Responsibility: Five Decades of Debate in Theoretical and Applied Ethics*, USA: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Midtgaard, Søren Flinch (2009). "Retfærdighedens genstandsfelt", pp. 37-53 i Mogens Chrom Jacobsen, Søren Flinch Midtgaard og Asger Sørensen (red.), *John Rawls' politiske filosofi*, Århus: NSU Press.
- Parfit, Derek (1998). "Equality and Priority", pp. 1-20 i Andrew Mason (red.), *Ideals of Equality*, Oxford, UK og Malden, US: Blackwell.
- Pettit, Philip (2007). "Responsibility Incorporated", *Ethics*, 117. årg., nr. 2, pp. 171-201.
- Pogge, Thomas W. (1988). "Rawls on Global Justice", *Canadian Journal of Philosophy*, 18. årg., nr. 2, pp. 227-256.
- Pogge, Thomas W. (1989). *Realizing Rawls*, Ithaca og London: Cornell University Press.
- Pogge, Thomas W. (2002). *World Poverty and Human Rights*, Cambridge: Polity.
- Pogge, Thomas W. (2004). "Assisting' the Global Poor", pp. 260-288 i Deen K. Chatterjee (red.), *The Ethics of Assistance: Morality and the Distant Needy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Pogge, Thomas W. (2005). "Recognized and Violated by International Law: The Human Rights of the Global Poor", *Leiden Journal of International Law*, 18. årg., nr. 4, pp. 717-745.
- Pogge, Thomas W. (2010). *Politics as Usual: What Lies Behind the Pro-Poor Rhetoric*, Cambridge: Polity.
- Rawls, John (1993). *Political Liberalism*, New York: Columbia University Press.
- Rawls, John (1999a). Samuel Freeman (red.), *John Rawls: Collected Papers*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rawls, John (1999b). *The Law of Peoples* with "The Idea of Public Reason Revisited", Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rawls, John (2005). *En teori om retfærdighed*. Oversat af Mogens Chrom Jacobsen. Indledning og efterskrift ved Mogens Chrom Jacobsen og Asger Sørensen, Frederiksberg: det lille forlag.
- Reidy, David A. (2006). "Political Authority and Human Rights", pp. 169-188 i Rex Martin og David E. Reidy (red.), *Rawls's Law of Peoples: A Realistic Utopia?*, Malden: Blackwell.
- Rescher, Nicholas (1998). "Collective Responsibility", *Journal of Social Philosophy*, 29. årg., nr. 3, pp. 46-58.
- Richards, David A. (1982). "International Distributive Justice", pp. 275-299 i J. Roland Pennock og John W. Chapman (red.), *Nomos XXIV: Ethics, Economics, and the Law*, New York: NYU Press.

- Risse, Mathias (2005). "How Does the Global Order Harm the Poor?", *Philosophy & Public Affairs*, 33. årg., nr. 4, pp. 349-376.
- Scanlon, Thomas. M. (1989). "Rawls' Theory of Justice", pp. 169-205 i Norman Daniels (red.), *Reading Rawls*. Redigeret med en introduktion og et nyt forord ved Norman Daniels, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Singer, Peter (1972). "Famine, Affluence, and Morality", *Philosophy & Public Affairs*, 1. årg., nr. 3, pp. 229-243.
- Singer, Peter (2004). "Outsiders: Our Obligations to Those beyond Our Borders", pp. 11-32 i Deen K. Chatterjee (red.), *The Ethics of Assistance: Morality and the Distant Needy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, Andrew (1999). "Resource Egalitarianism and the Limits to Basic Income", *Economics and Philosophy*, 15. årg., nr. 1, pp. 85-107.